

dr Justyna Stadniczeńko

WSFiZ w Warszawie

**Komunikacja w rodzinie
jako potrzeba w rozwoju dziecka**

Communication in family
as need in child's development

Streszczenie

W artykule autorka podnosi, iż rodzina jest najważniejszym środowiskiem w życiu każdego człowieka, dlatego bardzo ważne jest utrzymanie właściwych relacji pomiędzy poszczególnymi jej członkami. Zachowanie i pielęgnowanie ich jest możliwe dzięki prawidłowo prowadzonemu dialogowi.

Podkreśla również, że podstawową potrzebą człowieka jest dążenie do życia stadnego, gromadzenia się, łączenia, przynależności. Przynależność do danej grupy społecznej daje człowiekowi poczucie bezpieczeństwa, gwarantuje mu solidarność w chwilach potrzeby bycia pożytecznym i kompetentnym, poczucie docenienia oraz zaspokaja potrzebę komunikowania się (zrówno werbalnego, jak i niewerbalnego).

Abstract

In the article the author argues that family is the most important environment in every person's life, so it is very important to maintain proper relationships between individual members. It is possible to maintain and nurture them through proper dialogue. The author also emphasizes that the basic need of man is the striving for herd life, gathering, joining and belonging. Being a member of a given social group gives a person a sense of security, guarantees him solidarity in times of need for being useful and competent, appreciates and satisfies the need to communicate (both verbal and non-verbal).

Słowa kluczowe: komunikacja w rodzinie, rodzina, potrzeby dziecka, grupa społeczna

Keywords: communication in family, family, the child's needs, social group

Od narodzin aż do śmierci człowiek poszukuje ludzi takich samych lub podobnych do siebie. Abraham Maslow pisze, iż jedną z najgłębszych potrzeb człowieka jest dążenie do życia stadnego, gromadzenia się, łączenia, przynależności. Przynależność do danej grupy społecznej daje człowiekowi poczucie

bezpieczeństwa, wyzwala od strachu przed samotnością i zagrożeniem, gwarantuje mu solidarność w chwilach potrzeby bycia pożytecznym i kompetentnym, czucie się docenionym i kochanym. Giuseppe Colombero uważa, że wszyscy żywi komunikują się. Bez komunikacji żadne życie nie byłoby możliwe – ani roślin, ani zwierząt, ani społeczno-kulturowe. Człowiek jest jedyną istotą w przyrodzie, której do prawidłowego rozwoju psychicznego jest niezbędne wychowanie w społeczeństwie. Rodzaj relacji międzyludzkich, ich realizacji i rządzące nimi zasady oraz wynikający z tego sposób, w jaki ludzie odnoszą się do siebie, określa charakter i strukturę społeczeństwa. Rodzina zajmuje wyjątkową pozycję w strukturze społeczeństwa. Rodzina to, jak definiuje Maria Ligęza, naturalne środowisko wychowawcze dziecka.

W *Małym słowniku języka polskiego* odnajdziemy definicję rodziny, która brzmi: „składają się na nią małżonkowie i ich dzieci, a także ci wszyscy, którzy są związani pokrewieństwem i powinowactwem”.

Bogdan de Barbaro twierdzi, iż nie powinien budzić wątpliwości fakt, że komunikacja stanowi istotny wymiar życia rodzinnego. W dobrze funkcjonującej rodzinie każdy jej członek ma prawo wypowiedzieć się. Ma także prawo do wyrażania swoich uczuć, okazywania emocji i do prywatności. Zdaniem R. Martina rodzice powinni szanować dzieci i liczyć się z ich zdaniem oraz mając na celu dobro całej rodziny, podejmować omówione ze sobą decyzje. Ralph Martin twierdzi również, iż dobra komunikacja jest przyczyną pomyślnego realizowania zadań, jakie stawia sobie rodzina. Dzięki otwartemu wyrażaniu myśli każdy w rodzinie może czuć się wartościową osobą. Ma możliwość zaspokajania swoich potrzeb, ponieważ otwarcie je komunikuje.

Komunikacja międzyosobowa to dialog, rozmowa, wymiana informacji lub uczuć i poglądów. Można powiedzieć, że jest to sposób porozumiewania się między osobami za pomocą słów i gestów (mowa ciała), jakich używają do wyrażenia tego, co chcą przekazać innym.

Niepodważalnie rodzina jest najważniejszym środowiskiem w życiu każdego człowieka, dlatego bardzo ważne jest utrzymanie właściwych relacji pomiędzy poszczególnymi jej członkami. Zachowanie i pielęgnowanie ich jest możliwe dzięki prawidłowo prowadzonemu dialogowi.

Dialog to termin, z którym stykamy się niemal na każdym kroku, począwszy od relacji rodzinnych po media. Pojęcie to sugeruje wzajemną

gotowość do słuchania i rozumienia. Zapotrzebowanie na dialog dotyczy również sytuacji wychowawczych. Postawa dialogu łączy się z nieustanną obecnością wychowawczą, która towarzyszy procesowi rozwojowemu dziecka. Obecność wychowawcza nie polega na pouczeniu i nieustannym umoralnianiu, ale na dodawaniu odwagi w pracy nad sobą i udzielaniu pomocy w odkrywaniu bogactwa własnej osobowości.

Komunikacja kształtuje charakter relacji, uważa się ją za najważniejszy czynnik w interakcjach międzyosobowych w rodzinie. Sposób, w jaki członkowie rodziny porozumiewają się ze sobą, jest przedmiotem zarówno teoretycznych, jak i empirycznych studiów nad rodziną. Każda rodzina ma odrębne cechy komunikacji. Treść, częstotliwość i jakość komunikacji są ważnymi przejawami miłości i zaangażowania w życie rodzinne.

Kontakty między rodzicami, ich stosunek do siebie wywierają istotny wpływ na kształtowanie się osobowości dziecka. Zdania wypowiedziane do siebie przez rodziców w obecności dziecka, opinie wyrażane przez nich o ludziach, postawa w sytuacjach szczególnie trudnych modelują stopniowo światopogląd dziecka, kształtują jego zasady postępowania. To, jak dziecko czuje się w rodzinie, wpływa na jego więź z rodzicami, na pragnienie podtrzymania kontaktu z nimi bądź dążenie do izolacji od nich. Jeśli atmosfera panująca w domu jest dla dziecka stresująca i tworzy się napięcie między nim a rodzicami, często, aby poradzić sobie z tą sytuacją, zwiększa ono dystans i szuka autorytetu w obcych środowiskach. Należy więc stwierdzić, iż dialog jest „idea przewodnią wychowania, jedną z metod wychowania, formą wymiany myśli pomiędzy wychowującym a wychowywanym, sprzyjającą aktywnemu uczestnictwu wychowanka w procesie kształcenia i wychowania”.

Zauważyć należy, iż już wielu myślicieli, poczynając od Arystotelesa, do dzisiejszych czasów podkreśla, że rodzina jest społecznością powołaną do kształtowania życia jednostkowego, a jednocześnie stanowi podstawę życia społecznego.

Naturalnym prawem i obowiązkiem rodziców pozostaje stwarzanie dziecku takich warunków, które sprzyjają jego psychicznemu, fizycznemu, i duchowemu moralnemu rozwojowi, m.in. poprzez prawidłowe ukierunkowanie go na wybór wartości, które w przekonaniu rodziców najlepiej służyć będą jego dobru dziecka i dobru bliskim.

Pierwszymi wychowawcami dziecka są rodzice, którzy w poczuciu odpowiedzialności mają stworzyć mu odpowiednie warunki rozwoju tak fizycznego, intelektualnego, jak i moralnego, w tym do rozwijania zainteresowań i aspiracji oraz motywacji do ustawicznego uczenia się. To zadaniem rodziców jest wprowadzanie dziecka w świat kultury, sztuki, tradycji, kształtowanie odpowiedniego stosunku do pracy, do zadań rodzicielskich i małżeńskich, rozwijanie potrzeby kontaktów międzyludzkich i wreszcie przygotowanie do samodzielnego życia i pokonywania trudności życiowych.

Rodzice powinni być dla dziecka pierwszymi dawcami wszelkich uczuć, tworząc emocjonalną atmosferę w rodzinie. To w rodzinie i z rodziny dziecko czerpie wzorce do naśladowania. Tam odbywa się formacja dziecka jako człowieka, brak tej formacji skutkuje jego deformacją. To w zdrowej rodzinie powstaje najbardziej dojrzały sposób zaspokajania potrzeby godności, którą jest autonomia polegająca na porównaniu tego, „kim i jaki jestem”, z tym, „co robię”. Taka zgodność poznawcza cenionych osobiście wartości i własnego postępowania to konsonans godnościowy, który jest oczekiwanym skutkiem prawidłowego procesu wychowawczego.

Wychowywać, to podejmować mądre decyzje dotyczące dziecka, wychowanie to również przyjmowanie przez rodziców określonych postaw wobec dziecka. Postawy te wywołują określone formy jego zachowania i prowadzą do ukształtowania takich, a nie innych cech jego osobowości w dzieciństwie, a później dorosłości.

Rodzice przejawiający właściwe postawy rodzicielskie są zdolni do obiektywnej oceny dziecka dzięki zachowaniu odpowiedniego dystansu wobec niego, a zarazem akceptacji jego osoby. Otaczają dziecko opieką, dostrzegają i zaspokajają jego potrzeby, mają duży margines cierpliwości, gotowości tłumaczenia i wyjaśniania. Łatwo nawiązują kontakt z dzieckiem. Jest on przyjemny dla obu stron, oparty na sympatii i zrozumieniu. Właściwa postawa sprzyja wszechstronnemu rozwojowi intelektu dziecka, jego aktywności, uspołecznieniu i przystosowaniu szkolnemu.

Postawy rodziców wobec dziecka w ogromnej mierze decydują o stylu wychowania, o doborze środków wychowawczych, a także ich skuteczności. Należy pamiętać, że tłem postaw rodzicielskich jest współżycie rodzinne. Nie można więc postaw rodziców traktować w oderwaniu od szerszego tła życia rodziny i stosunków między jej członkami.

Istotnym elementem wychowania, czego rodzic powinien mieć świadomość, jest komunikacja – proces polegający na wymianie informacji między ludźmi. Ludzie komunikują się na dwa sposoby: poprzez werbalną wymianę informacji oraz obserwując zachowania innych: a) komunikacja werbalna (słowna) – a więc przy wymianie komunikatów używamy słów, które za pomocą określonych reguł gramatycznych przekształcamy w zdania, b) komunikacja niewerbalna – czyli mowa ciała; służy ona głównie wyrażaniu stanów uczuciowo-emocjonalnych. Obydwa te rodzaje komunikacji się uzupełniają oraz wpływają na siebie. Ważne jest, aby to, co mówimy, pokrywało się z mową naszego ciała.

Dobra komunikacja jest podstawowym warunkiem szczęścia rodzinnego. Pozwala unikać wielu konfliktów, lecz aby nazwać ją dobrą, musi spełnić kilka warunków. Komunikacja między krewnymi powinna być czysta i życzliwa, nie powinno być w niej miejsca na zawiść, ukryte intencje, podstęp. Bezpośredniość komunikatów bowiem wynika z ich szczerych intencji. Rodzina powinna składać się z osób o podobnych wartościach, zwyczajach, co pozwala na łatwiejszą komunikację między jej członkami. Relacje w rodzinie są podstawą późniejszego życia jej członków, kształtują charakter i postawy życiowe.

Wpływ wychowania rodzinnego na rozwój dziecka jest decydujący, zależy on między innymi od warunków bytowych rodziny, jej struktury, atmosfery, która panuje w domu, kontaktów interpersonalnych wyznaczonych przez postawy rodziców i więzi emocjonalne między nimi, od metod oddziaływania na dziecko, form życia kulturalnego propagowanych przez rodziców, a także prawidłowej komunikacji interpersonalnej, wystrzegającej się barier, blokad i błędów.

Komunikacja interpersonalna w rodzinie dokonuje się na szerszym tle relacji między członkami rodziny, będąc zarówno wskaźnikiem, jak i współtwórcą tych relacji. Relacje ujmowane są w literaturze jako suma interakcji (działań, komunikacji werbalnej i niewerbalnej) bądź „jako to, co dzieje się między jednostkami w czasie”. Mają względnie trwałe charakter i implikują „na poziomie zachowań – serię interakcji osób, które nazywa się partnerami interakcji”. Komunikację w rodzinie wyróżnia to, że dokonuje się ona na tle szczególnie intensywnie zachodzących wspomnianych interakcji osobowych, ze względu na dużą częstotliwość, trwałość i swoistość kontaktów między członkami rodziny.

Opieka rodzicielska zapewnia dziecku poczucie bezpieczeństwa (stabilność uczuciową) i przynależności oraz umożliwia tworzenie więzi emocjonalnych, koniecznych do prawidłowego psychicznego i fizycznego rozwoju. Zauważa się, że prawidłowe funkcjonowanie społeczeństwa i rodzin są ze sobą integralnie związane. Współcześnie obserwuje się z jednej strony pozytywne zmiany funkcjonowania rodzin, a z drugiej ich coraz mniejszą liczbę i kryzys trwałych stosunków rodzinnych, a tym samym faktycznego położenia dziecka.

Rozwój prawa w ostatnich dwóch wiekach skutkuje szczegółową prywatnoprawną regulacją stosunków między rodzicami a dziećmi, w tym stwarza znacznie większą możliwość ingerencji państwa w sprawy rodzinne. Uproszczeniem byłoby jednak twierdzenie, że pozycja prawna dzieci nie była szczególnie regulowana w dawnym prawie albo że dzieci nie podlegały ochronie i traktowane były tak, jak rzeczy należące do ojca.

W codziennym życiu rodzice często nie zastanawiają się nad tak oczywistymi sprawami jak odpowiedzialność za dziecko czy sprawowanie władzy rodzicielskiej. Dopiero gdy pojawiają się problemy natury prawnej, zwracają się do adwokatów lub radców prawnych o pomoc. W myśl przepisów kodeksu rodzinnego dziecko pozostaje aż do pełnoletności pod władzą obojga rodziców.

Zauważenia wymaga, iż w preambule Konwencji o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r. stwierdzono, że „rodzina, jako podstawowa komórka społeczeństwa oraz naturalne środowisko rozwoju i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci, powinna być otoczona niezbędną ochroną oraz wsparciem, aby mogła w pełnym zakresie wypełniać swoje obowiązki w społeczeństwie, uznając, że dziecko dla pełnego i harmonijnego rozwoju swojej osobowości powinno wychowywać się w środowisku rodzinnym, w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia”. Prawo dziecka do rodziny to uprawnienie wynikające wprost z artykułów 5., 9., 18. Konwencji o prawach dziecka, a pozostałe artykuły uzupełniają wiele zagadnień związanych z realizacją praw dziecka, dobra dziecka przez odpowiednio do tego powołane przez państwo organy.

Zgodnie z artykułem 18. Konwencji o prawach dziecka państwa zostały zobligowane do podejmowania wszelkich możliwych starań dla pełnego uznania zasady, że oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za

wychowanie i rozwój dziecka. Podkreślono, że to rodzice lub – w określonych przypadkach – opiekunowie prawni ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka, i jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem ich największej troski. Państwa – Strony mają okazywać odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w celu zagwarantowania i popierania praw zawartych w Konwencji w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci oraz zapewnić rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi. Państwa są zobowiązane podejmować wszelkie właściwe kroki do zapewnienia dzieciom pracujących rodziców prawa do korzystania z usług instytucji i zakładów w zakresie opieki nad dziećmi, do których są one uprawnione.

W art. 18. Konwencja wyraźnie zobowiązuje również rodziców do wspólnej troski o wychowanie i rozwój ich dziecka. Jednocześnie postanowienia tego artykułu jednoznacznie chronią dziecko przed przedmiotowym traktowaniem go przez rodziców. Artykuł ten odnosi się przede wszystkim do rodzin dysfunkcyjnych, w których rodzice kosztem dziecka próbują realizować własne cele. Wówczas konieczne jest zastosowanie środków korygujących postawę rodziców.

Konwencja zobowiązuje wprost lub pośrednio państwa, które ją ratyfikowały, do zapewnienia dzieciom takiego standardu opieki, jakiego wymaga osoba dziecka i jego potrzeby. Zobowiązanie to ma istotne znaczenie, ponieważ postuluje tworzenie warunków na miarę egzystencjalnych i rozwojowych potrzeb dziecka, a nie przystosowanie poziomu zaspokajania tych potrzeb do istniejących warunków.

Ochrona praw dziecka stanowi istotną część dziedziny określanej jako ochrona praw człowieka. Jej podstawę prawną tworzą normy prawa międzynarodowego i krajowego. W prawie polskim zawarta jest ona w Konwencji i szeregu aktów prawnych, regulujących różne dziedziny życia, na przykład edukację, opiekę i zdrowie, a także w ustawach kodeksowych, takich jak kodeks karny, kodeks cywilny, pracy, rodzinny i opiekuńczy.

Ustawodawca stara się opisać zachowanie rodziców i dziecka zakazane w naturze, które podlega istotnym zmianom wraz z dorastaniem dziecka. W doktrynie podkreśla się, że enumeratywne wyliczenie składników władzy byłoby niemożliwe, podobnie jak określenie pieczy nad

dzieckiem, która powinna m.in. chronić je przed zjawiskami niekorzystnymi i niebezpiecznymi dla jego wychowania. Karol Jagielski zauważa, że władza rodzicielska ma swe źródło w tym, że człowiek na początku życia nie może obejść się bez pomocy i ochrony osób dorosłych. Prawo sankcjonuje tę potrzebę zapewnienia dziecku pieczy i opierając się na naturalnym układzie stosunków między rodzicami a dzieckiem, tworzy instytucję prawną władzy rodzicielskiej.

Podobnie H. Dolecki zauważa, że władza rodzicielska jest w swej istocie pieczą rodziców nad dziećmi, a jej należyte sprawowanie jest podstawowym obowiązkiem wobec potomstwa.

W świetle art. 95. i art. 96. krio władza rodzicielska jest wykonywana dla dobra dziecka i w interesie społecznym. Obejmuje ona w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka, wychowania dziecka i kierowania nim.

Normy zawarte w art. 95. § 2. krio (dot. obowiązku posłuszeństwa dziecka) stanowią, że dziecko, podejmując decyzje czy składając oświadczenia woli, ma obowiązek wysłuchania opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra. Należy zatem rozważyć, jaki charakter ma wspomniany obowiązek dziecka, wysłuchania rodziców, w szczególności należy stwierdzić, czy rodzice mogą wyegzekwować przestrzeganie tego obowiązku przez dziecko w drodze przymusu państwowego. Odnośnie do charakteru prawnego obowiązku posłuszeństwa z art. 95. § 2. krio można zaobserwować w doktrynie dwa stanowiska. Zgodnie z pierwszym z nich obowiązek posłuszeństwa jest jedynie „modelowym zapisem, postulowaną przez legislatora postawą dziecka”, nie oznacza jednak podporządkowania dziecka rodzicom, które to dziecko jest uprawnione do samodzielnego podejmowania decyzji odnoszących się do jego sytuacji. Zwolennicy drugiego stanowiska twierdzą natomiast, że obowiązek posłuszeństwa ma walor normatywny. Granic wspomnianego obowiązku można poszukiwać w zakazie naruszania przez rodziców dóbr osobistych dziecka. Należy, jak się wydaje, zgodzić się z tezą o normatywnym charakterze obowiązku posłuszeństwa dziecka, chociaż wspomniany obowiązek nie nadaje się do bezpośredniego egzekwowania.

Ważny również w omawianej tematyce jest art. 95. § 4. krio dotyczący obowiązku rodziców wysłuchania małoletniego oraz uwzględnienia (w miarę możliwości) jego rozsądnych życzeń przed powzięciem decyzji

w ważniejszych sprawach dotyczących jego lub jego majątku. Regulacja ta ma na celu zapewnienie „racjonalnego partnerstwa rodziców i dzieci towarzyszącego władzy rodzicielskiej”. Obowiązek wysłuchania przed podjęciem decyzji w ważniejszych sprawach przewidują od dawna przepisy Konstytucji (art. 72.) oraz dotyczące pieczy nad osobą dziecka (art. 158. krio).

Obowiązek wysłuchania dziecka i uwzględnienia w miarę możliwości jego zdania realizowany będzie w praktyce przede wszystkim w relacji rodzic–dziecko. Uznać należy, że obowiązek ten realizowany będzie odpowiednio także w relacji opiekun prawny– dziecko. Na zakres uwzględniania zdania dziecka wpływać będzie ponadto to, że opiekun będzie zobowiązany uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszystkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby małoletniego (zob. art. 155. § 2. oraz art. 156. KRO; zob. też wyr. TK z 11.10.2011 r., K 16/10, OTK-A 2011, nr 8, poz. 80).

Niewątpliwie niezastosowanie się rodziców, podobnie jak niezastosowanie się opiekuna do wspomnianego obowiązku, pozostanie bez wpływu na ważność i skuteczność podjętych decyzji, może jednak uzasadnić wydanie przez sąd odpowiednich zarządzeń na podstawie przepisu art. 109. KRO. Jak się wydaje, brak respektowania przez rodziców zdania dziecka, w szczególności dorastającego dziecka o wysokim stopniu rozwoju psychofizycznego, można będzie oceniać w kontekście prawidłowości wykonywania władzy rodzicielskiej, jak również przez pryzmat nadużycia prawa. Działania podejmowane przez rodziców w ramach tej władzy powinny być bowiem wykonywane z poszanowaniem godności dziecka zgodnie treścią art. 95. krio, a osobiste relacje rodziców i dzieci powinny być oparte na wzajemnym szacunku według norm z art. 87. krio.

Inna sytuacja, kiedy zdanie dziecka powinno zostać wzięte pod uwagę, to w postępowaniu sądowym sprawa dotycząca jego osoby, kiedy to sąd ma obowiązek zapoznać się z jego stanowiskiem, jeżeli stopień dojrzałości małoletniego na to pozwala i jest to celowe. W każdym takim przypadku sąd rozważa możliwość uwzględnienia rozsądnego życzenia małoletniego, jeżeli jest to zgodne z jego dobrem.

Obowiązek ten wynika przede wszystkim z art. 12. Konwencji o prawach dziecka, który to artykuł stanowi, że: „Państwa-Strony zapewniają dziecku, które jest zdolne do kształtowania swych własnych

poglądów, prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka, przyjmując je z należytą wagą, stosownie do wieku oraz dojrzałości dziecka. W tym celu dziecko będzie miało w szczególności zapewnioną możliwość wypowiedzania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego”.

Również przepisy Kodeksu postępowania cywilnego zawierają regulacje w tym zakresie:

1) art. 576. kpc, który stanowi, że: Sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wysłucha go, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych.

Należy pamiętać, że spełnienie tych przesłanek musi być ocenione przez sąd w świetle okoliczności sprawy w odniesieniu do konkretnego małoletniego dziecka. Ze względu na to, że wysłuchanie dziecka stanowi czynność procesową, zarówno o jej przeprowadzeniu, jak i pominięciu decyduje Sąd, a więc skład orzekający sądu, a nie jego przewodniczący.

W wypadku odstąpienia od wysłuchania małoletniego Sąd powinien wyjaśnić przyczyny tej decyzji. Jest to niezbędne do oceny zasadności tej decyzji i odparcia ewentualnego zarzutu nieuzasadnionego pominięcia obowiązku wysłuchania małoletniego dziecka.

2) art. 573. Kpc stanowi, iż: osoba pozostająca pod władzą rodzicielską, opieką albo kuratelą ma zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu dotyczącym jej osoby, chyba że nie ma zdolności do czynności prawnych. Sąd może ograniczyć lub wyłączyć osobisty udział małoletniego w postępowaniu, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze.

Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że uwzględniając treść art. 12. Konwencji o prawach dziecka, jak i treść przepisu art. 576. § 2. kpc w związku z art. 573. § 2. kpc, należy przyjąć, że obowiązkiem Sądu, w każdej sprawie dotyczącej dziecka, jest wysłuchanie dziecka, którego stan rozwoju psychofizycznego na to pozwala.

Ponadto przyjęcie takiego obowiązku odpowiada zasadzie trzeciej Rekomendacji nr R/84/4 Komitetu Ministrów Rady Europy z 28 lutego

1984 r. w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej, zawierającej postulat, skierowany do organu podejmującego decyzje w sprawie obowiązków rodzicielskich, zapoznania się ze stanowiskiem dziecka: „Właściwy organ zobowiązany do podjęcia decyzji w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej lub jej wykonywania, dotyczącej podstawowych interesów dziecka, powinien zapoznać się z jego stanowiskiem, o ile stopień dojrzałości dziecka na to pozwala”.

Nałożony na rodziców obowiązek wysłuchania dziecka przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących jego osoby lub majątku został sformułowany także w Konstytucji RP – art. 72. ust. 3: W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. Stanowisko swoje małoletni może wyrazić bądź przed sądem (bezpośrednio – zależnie od wieku i rodzaju sprawy lub poza salą – w tzw. przyjaznym pokoju przesłuchań dzieci lub niebieskim pokoju), który go wysłuchuje, bądź przed biegłymi, którzy wydają opinię w sprawie.

Podsumowanie

Proces wychowawczy przebiega zawsze w konkretnych warunkach, okolicznościach, w określonej rzeczywistości i sytuacji wychowawczej. Władysław Cichoń określa sytuację wychowawczą jako „splot tych warunków, rzeczywistych faktów i całokształt towarzyszących im okoliczności, na których podłożu dokonuje się proces wychowawczego oddziaływania”. Dziecko, aby mogło się rozwijać, musi mieć odpowiednią sytuację wychowawczą. Prawidłowo funkcjonująca rodzina jest niezbędnym warunkiem w kształtowaniu się osobowości. Ważny jest także wychowawca, jego predyspozycje, wartości, umiejętności i zainteresowania. Powinien prowadzić i wspierać wychowanka, a nie narzucać swoje zdanie. Wychowawca powinien być autorytetem, osobą godną naśladowania i świadomą konsekwencji swoich działań. Wychowanek z kolei powinien być otwarty i gotowy na doświadczenia pojawiające się spontanicznie i te, które są celowe i zamierzone. Zmiana wychowawcy, relacji między nimi, doboru treści i metod oddziaływań, warunków społecznych może spowodować zmianę

zamierzonego efektu. Dlatego podejmując działanie wychowawcze, trzeba uwzględnić nie tylko cele i predyspozycje wychowawcy, wychowanka, lecz także sytuację wychowawczą, która może być nieodpowiednia do realizowanych zamierzeń.

Maria Ziemska twierdzi, iż „dziecko wychowywane w rodzinie, zanim pozna świat zewnętrzny, zanim zacznie rozumieć sens słów, odczuwa najpierw klimat rodzinny. Już od najwcześniejszych lat kształtują się wzory postaw wobec ludzi, rzeczy i życia w ogóle”. W dobie wysoko rozwiniętej techniki informacyjnej coraz częściej zagrożona jest naturalna komunikacja międzypersonalna, zwana fachowo komunikacją interpersonalną. Można nawet pokusić się o stwierdzenie, iż paradoksalnie, w miarę jak przybywa nam nośników do komunikowania się, coraz bardziej zaburzona staje się naturalna komunikacja interpersonalna. Aby się rozumieć, musimy ze sobą rozmawiać. Dzieci, młodzież muszą wiedzieć, jakie sprawy nurtują innych członków rodziny, i oni także muszą wiedzieć o sprawach, kłopotach, problemach dzieci.

Wychowanie dziecka w rodzinie, spełniającej jego potrzeby takie jak: potrzeba życzliwości, ciepła, miłości, kontaktu z rodzicami, współdziałania, szacunku, otwartości na innych członków rodziny oraz spoza rodziny, samodzielności. Dziecko zyskuje wzorce osób dorosłych i role, jakie odgrywają w rodzinie, czyli prawidłowy wzorzec ojca i matki, męża i żony, obywatela danego kraju. Postawy rodzicielskie wobec dzieci mogą stwarzać warunki do prawidłowego rozwoju lub wpływać ujemnie na kształtowanie się ich osobowości.